

Michael Sahr trdi, da sta obe obliki napačni, saj če prevladuje asimilacija – trpi pri tem resničnost teksta, če pa prevladuje akomodacija – gre to na račun individualnosti bralca, ki svojo miselno shemo prilagodi tekstu.

Literatura in viri:

Grosman, M. *Bralec in književnost*. Ljubljana: DZS, 1989.

Kobe, M., Pahor, N. in Stružnik, E. *Napotki za izvajanje bibliopedagoškega dela z razrednimi skupinami v šolski knjižnici. Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici – medioteki*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1990.

Kobe, M. *Delo z otrokom od predšolskega obdobja do 10. leta*. *Knjižnica*, 18 (1974)1–2, str. 29–39. *Komunikacija in jezikovna kultura v šoli*. Zbornik. Pedagoška akademija v Ljubljani, 1990.

Sahr, M. *Zur Wirkung literarischer Texte. V: Leseförderung und Leseerziehung: Theorie und Praxis des Umgangs mit Büchern für junge Leser*. Donauwörth: L. Auer, 1993.

Savina Zwitter

Gimnazija Bežigrad Ljubljana

VZPODBUJANJE BRANJA V SREDNJEŠOLSKI KNJIŽNICI

V referatu izhajam iz teoretičnih dognanj o motivaciji za branje in nadaljujem s prenosom v prakso, torej z dejavnostmi, ki jih v srednješolski knjižnici izvajamo s tem namenom.

Vsaka knjižnica se po svojih močeh trudi, da bi pridobila čimveč bralcev. Danes, v času močnega upadanja bralne kulture, pa je to še toliko bolj izrazito. V šolskih knjižnicah poskušamo predvsem na različne načine motivirati dijake za branje. Verjetno je največja motivacija užitek. V tem referatu se bom v marsičem opirala na predpostavke profesorja Perryja Nodelmana. V knjigi *Pleasures of Children's Literature* se je sicer res ukvarjal z otroško književnostjo, vendar menim, da bi iste ali vsaj podobne elemente uživanja v literaturi lahko našli tudi pri srednješolcih, zato kljub vsemu izhajam iz njegovega dela. Profesor Nodelman je razdelil užitke, ki nam jih literatura nudi, v več plasti, med drugim tudi: uživanje ob samih besedah, ob zvokovnih vzorcih, ob zanimivih besednih povezavah, v čustvih, ki jih te besede vzbudijo, v fabuliranju, v ustaljenem vzorcu, v novem doživetju, v tem, da iščemo svoj odsev v fiktivnih osebah in se z njimi istovetimo, ali da bežimo pred realnostjo, uživanje v uporabi vsega svojega znanja in strategij razumevanja ter uživanje ob prepoznavanju vrzeli v znanju, s čimer ustvarjamo nova spoznanja in strategije, kako te vrzeli zapolniti.

Le zadnji dve točki se neposredno navezujeta tudi na branje strokovne literature, vse drugo je vezano na branje leposlovja.

Šolska knjižnica poskuša vzpodbujati strokovno in leposlovno branje. Pri strokovnem branju gre predvsem za učenje, iskanje informacij, povezovanje usvojenega znanja z različnih področij v zaokroženo celoto, za pojasnjevanje vzrokov in posledic. Temu so posvečene redne bibliopedagoške ure, ki potekajo v okviru rednega srednješolskega programa. Ta že sam po sebi zahteva od dijakov samostojno delo na nekaterih področjih, kar pomeni, da je motivacija za tovrstno branje lahko notranja (prihaja torej iz učenca samega, iz njegovega zanimanja), lahko pa je zunanja (torej samo šolska zahteva). V šolski knjižnici je torej motivacija za strokovno branje tesno prepletena s samim izobraževalnim procesom, tako da jo knjižničarji soustvarjamo s profesorji ob rednem delu in pri posameznih projektih.

Popolnoma drugače je pri motivaciji za leposlovno branje. Temu se moramo bistveno bolj posvečati, gojiti vzpodbude in iskati vedno nove ideje.

Osnovni dejavniki, ki pritegnejo obiskovalce v šolsko knjižnico, so na prvi stopnji spet zunanji: privlačen prostor, pregledna in bogata zaloga gradiva ter prireditve.

Prostor

Če želimo, da srednješolska knjižnica dobro zaživi, je posebej pomembno, da imajo dijaki možnost nemotenega dela in obenem sproščenega druženja. To pomeni, da je dobro, če knjižnica obsega več med seboj ločenih prostorov, da se več dejavnosti lahko odvija hkrati.

Ureditev prostorov mora omogočati **pregledno postavitve gradiva**, da lahko obiskovalci hitro najdejo, kar potrebujejo. Poleg tega mora biti razporeditev prostorov taka, da vzpodbuja tiho, **koncentrirano delo** (študijska čitalnica), saj marsikdo rad izkoristi nekaj prostega časa ali ure, ki odpadajo, za resno delo. Včasih so v čitalnico prihajali le vozači, ko so čakali na prevoz. Danes je obiskovalcev bistveno več. Tudi razlogov za to je več. Dijaki potrebujejo veliko raznovrstne literature za pripravo referatov, poročil, esejev, seminarških, raziskovalnih in maturitetnih nalog. Da ne nosijo vsega tega domov, si vzamejo čas za delo kar v šoli. Pogosto tudi delajo različne projekte v manjših skupinah in za samo delo potrebujejo več prostora. Seveda mora knjižnica kot **središče kulturnega in družabnega življenja** nuditi tudi prostor za prelistavanje leposlovja, za ogled revij, za kulturne in družabne prireditve ... To navadno zahteva kar precej kvadratnih metrov, zato smo knjižničarji lahko veseli tistih šol, kjer nismo prostorsko utesnjeni. Nazadnje se strinjamo vsi, vodstvo šol, dijaki, profesorji in knjižničarji, da je prostor, ki ga šola namenja tej dejavnosti, koristno uporabljen.

Zelo privlačen je prostor, ki je svetel, pregleden, odprt, topel.

Knjižni fond

Že Rodari je spoznal, da je za vzpodbujanje branja najslabše, če bralcu ponudimo premajhen izbor gradiva. Dijakom naj bi ponudili tudi ves razpon od literarnega kiča do klasikov in najkakovostnejše sodobnejše literature. Če izhajamo iz definicije, ki jo je o kiču postavila M. Grosmanova, je merilo avtorjev odnos do umetniškega besedila. Za kič po njenem mnenju velja, da: »Motiv za njegovo

(avtorjevo) delovanje torej ni umetniško izražanje lastnega razmerja do sveta in lastnega videnja problema, marveč želja po jezikovnem spodbujanju vnaprej znanega in določenega izkustva pri bralcih.« To torej pomeni, da lahko v kiču iščemo le uživanje v ustaljenem vzorcu in v begu pred realnostjo, saj česa zahtevnejšega od tovrstne literature ne moremo pričakovati. Morda lahko pri srednješolskem bralcu opazimo tudi uživanje v tem, da razpozna manipuliranje avtorja z bralcem, vendar to vsaj v nižjih letnikih velja le za nezahtevna besedila. Predpostavka, ki so jo gojili pred leti, da bo bralec sam čez čas prešel z branja kiča in plaže na branje zahtevne literature, se je izkazala za neresnično. Srednja šola, zlasti gimnazija, bi danes rada vzgojila zahtevnejšega bralca, zato lahko sklepamo, da v naših fondih ni veliko kiča. Poleg omenjenega potrjuje to predpostavko še dejstvo, da so knjižnice denarno zelo omejene. Vedeti moramo, da je primarni namen zagotoviti dijakom in profesorjem dostop do predpisanega in dodatnega šolskega gradivo, kar pogosto pomeni, da za druge nakupe ostane prav malo denarja. Z njim je treba ravnati skrbno, torej kupovati le najkakovostnejše.

Svetovanje pri izposoji

Srednješolci se na knjižničarje obračajo navadno z jasno oblikovanimi zahtevami. Izjemno redko pridejo s splošnim vprašanjem, kaj bi jim svetovali v branje. Če že, potem vprašajo po novostih.

Pogosteje sprašujejo po leposlovju na določeno temo, največkrat so to problemi mladih v današnji družbi, znanstvena fantastika, ljubezenske zgodbe. Hvale vredno je dejstvo, da vsaj nekatere založbe v zadnjem času objavljajo sodobna in kakovostna dela s temi temami (*Živeti hočem, Pismo za Annie, Dragi Nihče, Mi, otroci s postaje Zoo* iz zbirke *Odisej* založbe Mladinska knjiga ali *Dnevnik naciskina* iz zbirke *Najst Cankarjeve založbe*).

Če izposojevalec dobro pozna svojo knjižnico, navadno najde kaj primernega tudi za dijake s tovrstnimi željami.

Redno šolsko delo

Velikemu številu srednješolcev izbor predpisanega branja ni pisan ravno na kožo. Zanimanje za klasiko upada, motivacija je le zunanja, šolska prisila. Zato je v veliki meri odvisno že od dela v razredu, kako dijake motivirati za to branje. Za nekatera obdobja in nekatere avtorje je to lažje, za druge izjemno težko. Seveda je treba vedeti, da v rednem programu ni dovolj časa, da bi vsako delo obravnavali z modernimi, motivacijsko bolj izdelanimi metodami, ker zanje potrebujemo bistveno več časa. Včasih lahko s koordinacijo pouka pri dveh ali celo treh predmetih zelo dvignemo zanimanje. Knjižnica običajno sodeluje s pripravo razstave, gradiva ali kakšno podobno popestritvijo.

Včasih pa uspemo izpeljati uro z nekonvencionalnimi pedagoškimi pristopi, z drugačno organizacijo in podobno. Kot zanimiva popestritev ob pouku poezije so se pokazali *recitali*. Dijaki sami ali v sodelovanju s slavistom in knjižničarjem pripravijo izbor pesmi določenega avtorja ali številnih pesnikov iz določenega obdobja. Kadarkoli je to mogoče, izvajanje popestrijo z glasbeno spremljavo, saj

se v vsakem oddelku najde kdo, ki obiskuje glasbeno šolo. Če drugače ne gre, pa so na voljo različni zapisi glasbe, ki jo je mogoče predvajati. Za primerno vzdušje ob takem recitalu je zaželeno, da ga dijaki izvajajo v knjižnici, ker je sprememba okolja nujno potrebna in ker mu tako lahko prisluhnejo tudi drugi obiskovalci (če pa to ni mogoče, naj ga izvajajo v primerni dvorani ali večjem prostoru). Zelo uspeli recitali pri nas so predstavili Lorco, Kosovela, Murna.

Kadar gre za tematski recital, dijaki radi vključijo svoje pesmi ali pesmi svojih kolegov. Tako je raven ugodja še višja, saj se, če se spet vrnemo k Nodelmanu, najširšemu razponu ugodja, ki ga že tako prinaša poezija (torej ugodje ob samem zvenu besed, ob njihovem novem sopostavljanju, besednih zvezah, spoznavanju novega v slogu in idejah, v begu pred realnostjo, v razumevanju komentarjev, ki jih literatura prinaša, v globljem razumevanju človeških odzivov), pridruži še lastna angažiranost, sodoživljanje podobnih doživetij in odzivov med enako starimi.

Pri pouku tujih jezikov je včasih simpatična popestritev *dramatizacija* kratkega odlomka proznega besedila ali kar uprizoritev dramskega odlomka. Skupaj s profesorjem izberejo odlomek, na uprizoritev pa se dijaki pripravijo doma. Kot predpriprava je seveda nujno poiskati nekaj podatkov o kulturi, življenju, navadah in oblačilih časa, v katerega je literarno delo postavljeno. Vse to dijaki skupaj s knjižničarji iščemo po interni knjižnici, po drugih ustanovah, nekaj se najde včasih tudi na internetu. Po Nodelmanu je motivacija mnogoplastna, saj pri taki dramatizaciji lahko izbiramo med preprosto postavitvijo značilnega odlomka ali pa iz tega pripravimo predelavo, satiro ..., tako da so odzivi lahko zelo različni.

Prireditve

Mislim, da so največja vzpodbuda za branje ravno prireditve v knjižnici. To so lahko razstave, literarni večeri, čajanke, pogovori o knjigah, pogovori na izbrano temo, predstavitve novosti, recitali.

Če se vrnemo k Nodelmanu in njegovi razvrstitvi užitkov, bomo skušali s te strani osvetliti motivacijo pri posameznih prireditvah.

Zelo klasična prireditev je *razstava*. Lahko je posvečena določeni osebi, jubileju, prazniku. Pri tem se moramo izogibati najpogostejšim, da se ne ponavljajo. Mnogo bolj privlačno je, če teme izbiramo z različnih področij, da pritegnemo čimveč obiskovalcev z različnimi interesi. Dijake poleg literarnih umetnikov zanimajo tudi drugi ustvarjalci, ob katerih jim lahko ponudimo v branje biografske romane ali prave biografije, potopise o deželah, kjer so ti umetniki bivali in ustvarjali, literarna dela njihovih sodobnikov, predstavimo glasbo tistega časa, morda celo zavrtimo film o umetniku ali času in jim včasih ponudimo v uporabo računalniško zgoščenko. Ob ogledu razstave se v obiskovalcu vzbudijo občutja, spoznava nekaj novega, beži pred vsakdanjikom (Nodelman).

Danes, ko le trenutni trendi nekaj veljajo, so seveda tudi razstave na temo, ki je v tistem hipu najbolj vroča, zelo privlačne. Letos je bil tak primer recimo Titanic, o katerem bi se dalo priskrbeti veliko raznovrstnega gradiva: od slikovnega, revialnega, glasbenega, filmskega in knjižnega. Tudi tako večplastno doživetje iste teme na več medijih je za mladino izredno zanimivo.

Zelo primerne so lahko razstave ob izidu novega prevoda iz manj znane kulture. Mlade navadno svet zelo zanima, njihove življenjske izkušnje pa so vendarle

bolj omejene od izkušenj odraslih. V odnosu do leposlovja to seveda pomeni, da razumemo prebrano glede na svoje življenjske in literarne izkušnje. Ljudje pogosto vse premalo vemo o oddaljenih kulturah, deželah, ljudeh, da bi lahko v celoti razumeli literarno umetnino nekega naroda. Odrasli si pomagamo s spremno besedo, če nas delo zelo navduši, še z dodatnim branjem. Mlajšim bralcem pa je navadno dobro pomagati še s tematsko predstavitvijo, saj vemo, da »prevod ni zgolj jezikovni prenos izvirnega besedila v drug jezik, marveč je hkrati poskus umestiti prevodno besedilo v drugačno družbeno-kulturno situacijo in drugačno literarno medbesedilno okolje« (Grosman, M.: *Književnost v medkulturnem položaju*). To pa pomeni, da prevajalec ves čas prihaja v položaj, ko mora razumeti zunajjezikovno situacijo, ki je navadno ne more vključiti v besedilo samo, sicer besedilo že kar asimilira v lastno kulturo. V prevedenem leposlovnem delu namreč ni prostora za zunajjezikovna sporočila. Zato lahko s primernim pogovorom o tej temi, z razstavo ali multimedijskim dogodkom razširimo obzorje obiskovalcem in tako odpremo nove razsežnosti doživljanja takega prevoda.

Pogovori o knjigah danes v osnovnih šolah že izpodrivajo preživeto obliko bralne značke, medtem ko so v srednjih šolah redka oblika dejavnosti, če gre predvsem za vsebinsko obravnavo. V nekotiko drugačni obliki, torej kot pogovore na izbrano temo ali v povezavi s predstavitvami novosti ali z literarnimi večeri izbranih avtorjev, jih izvajamo tudi na srednjih šolah. Tako motiviramo za leposlovno kot za strokovno branje.

Literarni večer in čajanka na podoben način vzbujata ugodje zaradi besed samih, gre za uživanje v zvoku besed, v njihovem medsebojnem povezovanju, v doživetju nečesa novega, v iskanju svojega odseva, v spoznavanju sebe in sočloveka. Literarni večer privabi obiskovalce z udeležbo ustvarjalca ali poustvarjalca, ki predstavi svoje delo in umetniške nazore. Stik med umetnikom in obiskovalci je neposreden. Obiskovalci v primerno oblikovanem prostoru »zaživijo«
vzdušje predstavljenih literarnih del, od blizu začutijo stik z avtorjem, kar je močna bralna vzpodbuda, ki jo lahko pri mladostniku primerjamo z vzpodbudo toplega, tudi telesnega stika bralca v predbralnem obdobju. Čajanka je za razliko od literarnega večera še manj formalna. Razgovor preraste v prijeten klepet ob skodelici čaja. Zelo privlačno je tudi, če dijaki sami organizirajo prireditve, saj so s tem osebno angažirani, poskušajo pokazati vse svoje sposobnosti (umetniške, organizacijske) in seveda za dejavnost navdušiti še sošolce in prijatelje. Najmočneje pa so angažirani, če lahko vključijo še kakšno svojo stvaritev. Delovanje knjižnice mora biti nevsiljivo, ves čas mora biti samo v oporo. Tako se je pokazalo, da od knjižnice najprej pričakujejo na voljo prostor, potem pa skupaj poiščemo primerno literaturo, ker navadno temo predlagajo kar sami. Pogosto je treba poseči tudi po medknjižnični izposoji, da lahko večer izvedemo, kot smo si zastavili. Popestrimo ga še s priložnostno razstavo. Knjižničarji ali slavisti pogosto sodelujemo pri izboru pesmi in odlomkov, saj se je pokazalo, da imajo dijaki premalo izkušenj, in je treba pogosto njihov izbor le malo spremeniti ali dopolniti, pa je program bistveno boljši. Zato seveda ne gre za pravo svetovanje, temveč bolj za razgovore o literaturi, razporedu in organizaciji. Da tak večer uspe, je pomembno tudi obveščanje, zato je treba najprej določiti okvir prireditve. Lahko se odločimo, da bo ta interna, šolska, ali pa obvestimo še bližnjo okolico. Dijake je navadno treba na obveščanje opozoriti.

Pogovori na izbrano temo so navadno motivacija za literarno in strokovno branje. Vedno bolj ugotavljamo, da je v obliki esejističnih zapisov, ki so torej res že

na robu umetnostno oblikovanih besedil, kar precej razmišljanj o filozofiji, matematiki, jeziku. Priprave na tovrstne pogovore pa so nekoliko bolj dolgotrajne, zato vsaj pri nas tega še nismo izvedli. Če namreč želimo, da tak razgovor uspe, je treba najti strokovnjaka, ki je pripravljen sodelovati, skupaj z njim izbrati nekaj gradiva in ga priporočiti v branje. Ko je zanimanja dovolj in ko je vsaj nekaj ljudi literaturo prebralo, se lahko šele lotimo organizacije. Vsak kolektiv je lahko vesel, če v svoji sredini najde nekaj ljudi, ki so pri tem zahtevnem delu pripravljeni sodelovati.

Poleg neposredne dejavnosti šolske knjižnice bi tu omenila še dve šolski dejavnosti, ki močno motivirata za branje. To so **šolska glasila in gledališke skupine**.

Šolska glasila so oblika mladinskega ustvarjalnega dela. Ko mladi sami ustvarjajo, izhajajo predvsem iz sebe, svojega doživetja in odnosa do sveta. Vendar pa nekoliko kvalitetnejša dela nikoli ne nastajajo popolnoma brez poznavanja dobre literature. To pomeni, da so tisti, ki sami ustvarjajo, nedvomno tudi bralci, branje jih veseli in s svojo dejavnostjo motivirajo še prijatelje in sošolce. Za vsakega ustvarjalca pa je uspeh, če lahko svoje delo predstavi, ga objavi, zato je zelo pohvalno, če šole glasila podpirajo. Vendar je zanimanje za to dejavnost v vsaki generaciji drugačno, včasih brez težav izide več števil v enem šolskem letu, drugič mora biti mentor zelo vztrajen, da sestavijo vsaj eno.

Podobno kot šolska glasila tudi gledališka skupina motivira občinstvo za branje. Sodelujoči tudi sami pogosto dobro poznajo obdobje in slog, iz katerega izberejo svoje osnovno besedilo. Tako kot pri učni uri z dramatizacijo tudi tu ne gre vedno le za uprizoritev, saj današnja načela režije dovoljujejo, da režiser in igralci pripravijo svoje videnje in svoj odnos do zapisanega besedila. Če taka predelava dobro uspe, je lahko ravno tako zanimiva in učinkovita kot dobra postavitve prvotnega besedila. Vsekakor pa v enem in drugem primeru ohranja vlogo vzpodbujevalca leposlovnega branja.

Zaključek

Knjižnica torej danes ni več le ustanova, kamor obiskovalci prihajajo po gradivo za branje, temveč se v njej vrstijo raznovrstne dejavnosti.

Literatura:

Grosman, M.: *Bralec in književnost*. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1989.

Grosman, Meta: Književnost v medkulturnem položaju. *Razprave II. razreda SAZU*, XVI (1997), str. 47–66.

Kordigel, M.: *Mladinska literatura, otroci in učitelj*. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1994.

Nodelman, P.: *The pleasures of children's literature*. New York, Longman, 1996.